

- Honnan vesz ilyen sületlenséget?
- Idős, vallásos emberek zarándokolnak oda, hogy ott éljenek.
- Azok a hőszedok életük alkonyán mennek oda meghalni, hogy a Hár házészimen (Olajfák hegyén) nyugodjanak.
- Mennyivel jobb lenne a zsidóság jövője szempontjából, ha a fiatalok is odamennének.
- A maga jövője szempontjából viszont az lesz a jó, ha eltűnik – vágta rá Reb Menáhem, és ezúttal mindenki nevetett.
- Használja ki a hangulatot, és menjen a sógorához, amíg épségben elmehet – tette hozzá a gábe, és határozottan az ajtó felé tolt.
- Borüh Hásém (áldott legyen az Örökkévaló)
- sóhajtott fel, amikor a pesti vendég valóban elhagyta a tanházat. – Reméljük, hogy a jövőben sem

ő vagy hozzá hasonlók, sem az általa hirdetett téveszmék nem zavarják közösségünket.

– Omén, omén! – visszhangozták a hászidok. – Az igazság mindig győzedelmeskedik.

1938-at írtak akkor, a „világ teremtésének” 5698-ik évében...

JEGYZETEK

1 Vallási törvénykönyv, amelyet a 15. században írt Jozsef Károly.

2 A hagyomány szerint mindkét Szentély ostromának kezdete.

3 A teljes Szentírás, ami Mózes 5 könyve mellett az összes prófétai szöveget és Szent Iratot magába foglalja. A külvilág ezt nevezi Öszövetségnek.

4 A Talmud két kiemelkedő mestere. Vallásos körökben így fejezi ki valaki, hogy jártas a Talmudban.

5 Vallásos irányzatú cionista párt tagja.

NOVÁK ATTILA

Lapok a magyar cionizmus történetéből

BEVEZETÉS A GOLDMANN-LEVELEKHEZ*

Az a három levél, amelyet a *Múlt és jövő* olvasói a kezükbe vehetnek, az Országos Levéltárból került elő.¹ Több ilyen, ún. „közbenjáró”-levélről tudunk, de mivel az itt bemutatásra kerülők számolnak be leginkább a történetesről, talán ezek a legfontosabbak.²

Bárki, aki elolvassa ezeket a dokumentumokat, felteheti magának azt a kérdést, hogy mi állt az események háttérében, s kik, illetve, mik voltak e sajátos történelmi „szomorújáték” szereplői?

A 30-as évek második felében a magyarországi cionizmust két szervezet képviselte: a Magyar Cionista Szövetség (MCSZ) és a Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége. E két, valójában nemzeti identifikációjú zsidó szervezet a nemzetközi cionista mozgalom része volt, de a kapcsolódás mértéke más és más. A Zionist

* Novák Attila az MTA–TMB ösztöndíjasa, a magyar cionista pártok történetével foglalkozik. Levéltári kutatásai során bukkant e levelekre, a bevezető írás egy készülő, hosszabb tanulmány vázlatára.

Organization (=Cionista Világszövetség) és a Jewish Agency for Palestine (=Zsidó Ügynökség) „oltalmába vette” a két magyar szervezetet.³ A Cionista Világszervezet a cionista „világot” jelenítette meg. Területi csoportjai (mint az MCSZ) adót, vagyis sékelt fizettek, s megválasztották a kongresszust, amely végrehajtó testületet, vagyis Executívát hozott létre. A Jewish Agency létrejöttében a Népszövetségnek volt döntő szerepe, s az Ügynökség a külvilág felé képviselte a cionista érdekeket.⁴ Gyakorlatilag a Jewish Agency volt a cionizmus „külügyminisztériuma”, s a Népszövetség melletti állandó delegátusát – ebben az időben – Nahum Goldmannak hívták.

Ezekon kívül léteztek olyan cionista pénzügyi intézmények, amelyek a palesztinai kolonizáció anyagi hátterét biztosították. Ilyen volt a KKL (Keren Kájemet Lejiszráél = Zsidó Nemzeti Alap), melynek feladata a palesztinai földvásárlás volt és a KH (Keren Hájeszod = Palesztinai Alapító Alap), mely a már cionista kézben lévő föld megművelésére szerzett be gépeket.⁵

Minden helyi cionista szervezeten belül működtek KKL és KH szakosztályok. Fontos megjegyeznünk

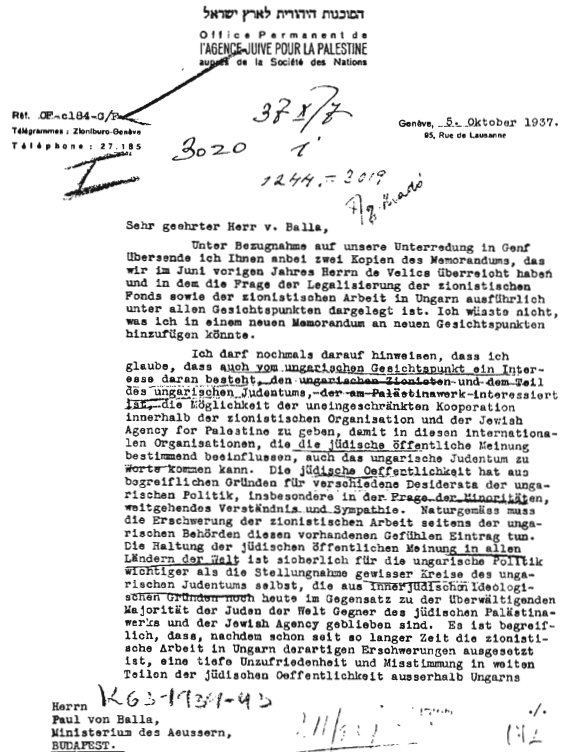
azonban, hogy az MCSZ és a Pro-Palesztina Szövetség a gyűjtések vonatkozásában abban különbözött egymástól, hogy míg az előbbi akkor is gyűjtött a KKL és a KH javára, ha csak a tagdíjakat (sékeleket) szedte be, addig az utóbbinak külön gyűjtési engedélyért kellett folyamodnia. A gyűjtések során összegyűlt összeg egy kasszába „vándorolt”, a cionista pénzügyi intézmények „kincstárába”. Ilyen szempontból mind a két szervezet a kolonizációs intézmények meghosszabbított karjaként működött.

Magyarországon a Belügyminisztérium mindig csak egy évre adta meg a gyűjtési engedélyt, ezért ennek a meghosszabbítása mindig egy újabb kérvény következménye lehetett. A gyűjtést perselyezés útján bonyolították le. Erről első levelében Goldmann is ír, s 4-5000-re becsüli a perselyek számát.⁶ Az összegyűjtött összeget a BM engedélyével és a Magyar Nemzeti Bank közreműködésével transzferálták Palesztinába, azaz a pénzért árucikkeket vásároltak, s a kolonizációs alapokhoz juttatták el ezeket.⁷

A Goldmann-levelek közvetlen háttérben az áll, hogy a hatóságok – ebben az időben – jelentős mértékben gátolták a cionista szervezetek munkáját. A Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége gyűjtési engedélyt 1935. december 31-én (és nem a Goldmann által említett novemberben) lejárt és a hatóságok ezt nem hosszabbították meg.⁸ A hivatalos indoklás szerint a Horthyné által indított nyomor- és ínségnyhító akció sikerét minden gyűjtés, így a cionista gyűjtés is akadályozza, hiszen feleslegesen terheli meg az állampolgárok pénztárcáját. A 30-as években, a nagy gazdasági válság és a tömeges elnyomorodás következtében sokszor szerveztek ilyen „központi” gyűjtéseket.

De nemcsak a gyűjtési engedélyeztetéssel volt baj. A hatóságok időről időre zaklatták a külföldi előadókat, s sok kellemetlenséget okoztak nekik. S még egy területen jelentkeztek problémák: a belügyi szervek bizalmatlanok voltak az ún. háhsárakkal szemben. A háhsárak olyan cionista elő/felkészítő központok/kommunák voltak, ahol a palesztinai fizikai munkára készítették elő a kivándorolni készülő ifjúságot. A háhsárakon az egyik legfontosabb cionista elv, az „átrétegződés” jegyében szigorú közösségi élet folyt.⁹ A felkészítő központ adatait az MCSZ vezetői mindig előre bejelentették a rendőrségnek, de e kommunák sajátos, kollektivistikus életformája már korán „felkeltette” a belügyi szervek és a jobboldali sajtó érdeklődését.¹⁰ A harmincas évek második felében több ún. „háhsárá-botrány” is volt, s ilyen esetekben a hivatalos cionista vezetés mindig magyarázkodásra kényszerült.¹¹

Ezek a nehézségek azonban eltörpültek ahhoz az alapvető ellentéthez képest, amely a cionisták és a Magyar Izraeliták Országos Irodáját és a Pesti Izraelita Hitközséget közben tartó Stern Samu-féle „stáb” között feszült. Sternék szemében a „nemzeti zsidók” veszélyeztették a már kivívott „izraelita” státuszt, vagyis azt, hogy a zsidóság csupán egy magyar vallásfelekezet. Kiváló kormányzati összeköttetések birtokában többször megakadályozták egyes cionista kezdeményezéseket. A cionisták viszont azzal, hogy nyíltan nemzetiségi alapra helyezkedtek, kivívták a politikai jobboldal egyes köreinek a szimpátiáját.

Ilyen körülmények között került sor a cionista „külgügyi miniszternek”, Nahum Goldmann-nak a beavatkozására.¹²

Elsőként Velics Lászlóval, a magyar népszövetségi delegátussal vette fel a kapcsolatot (a leveleket általában Velics postázta), s felajánlotta, hogy ha szükséges, azonnal Budapestre utazik. Kánya Kálmán külügyminiszter először Balla Pált, a KM politikai osztályának egyik titkárát kérte föl a tárgyalások lefolytatására, de végül mind a két esetben Apor Gábor rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt a tárgyalópartner.¹³ A tárgyalásokon Goldmann az ígéreteken kívül semmit sem tudott elérni.

De mire hivatkozott a Jewish Agency genfi kiküldöttje, és mit kínált cserébe a cionista tevékenység megkönnyítésére?

Leveleiben (főleg a mintaértékű elsőben) felbukkan egy érzelmi argumentum, vagyis Herzl magyarsága. Ez nem hatotta meg a minisztérium illetékeseit. Épp így nem volt rájuk nagy hatással az sem, amikor Goldmann a háhsárak és a kivándorlás létjogosultságát a zsidóság gazdasági felemelkedésével próbálja igazolni.¹⁴ Jobb érv a magyar-palesztinai gazdasági kapcsolatok témaköre, de a Goldmann által említett számok és a hivatalos magyar statisztikai adatok között jelentős eltérés van.¹⁵ Nem is szólva arról, hogy Magyarország gazdasági haszna elenyésző volt: a magyar-palesztinai kereskedelem a magyar összforgalomnak csak 0,44%-át képviselte.¹⁶

A legfontosabb érv a Népszövetségre való hivatkozás. Ha Magyarország a Népszövetség tagja – és az –, akkor el kell ismernie a cionista érdekeket képviselő Je-

wish Agency autoritását. Ennek azonban elméleti és gyakorlati következményei is vannak. A napi politika színterén a Jewish Agency támogatni tudja Magyarországot a „határokon túli magyarok” kérdésében, de csak abban az esetben, ha a magyar kormány is segíti a cionisták munkáját. Ez eddig egy üzleti ajánlat. Ami ezen túllép, az a közös nemzeti szemlélet. A magyar külügyi vezetés és a Jewish Agency egyaránt egy olyan „szótárt” használt, melyet a nemzeti gondolat jegyében „állítottak össze”. Goldmann első levelében kifejti, hogy a cionizmus a zsidók belügye, s felülbírálat, valamint bármilyen beavatkozás a cionista szervezetek tevékenységébe nem tartozik a magyar kormány hatáskörébe. Ebben az érvelésben – közvetett módon – az az állítás szerepel, hogy a zsidó, bár a politikai nemzet tagja, azaz magyar állampolgár, mégsem a magyar nép tagja, azaz etnikailag nem magyar. Így a zsidóság nemzetiségi jogainak, tehát a cionista szervezkedési jognak a követelése párhuzamba állítható a kisebbségi magyarság nemzetiségi autonómiatörekvéseivel, hiszen a „határokon túli magyarok” sem az adott nép, hanem a magyar nép részei.

A Külügyminisztérium megértette Goldmann üzenetét, s a Belügyminisztérium több képviselője, így az 1938. március 1-jén Genfben tartózkodó Kádár László is egyetértett vele.¹⁷ A perselyezés kapcsán véleményezésre felkért Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium azonban nem támogatta a cionisták kérését, s álláspontját – a hónapok múltával – lassan a többi tárca is magáévá tette. Világossá vált, hogy fontosabb a magyar zsidóság többségét maga mögött tudó Stern-csoport stabilitásérzése, mint a külpolitikai „business”. Ezért Goldmann hangja egyre radikálisabbá vált, s utolsó levelében már nyíltan gúnyolja és támadja az „udvari tanácsos urat”, hiszen joggal feltételezi, hogy döntő szerepe van az engedélyezés elhúzódsában. A hitközségi „establishment” – részben azért, hogy elhárítsa a külföldről érkező bírálatokat – létrehozta a „Magyar Izraeliták Szentföldi és Egyéb Telepítéseit Támogató Egyesület”-et, amely szintén a kolonizációt célozta meg.¹⁸

A gyűjtési engedélyt 1939-ben a Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége és a hitközségi szervezet is megkapta, de a zsidótörvények árnyékában a magyar cionisták problémái már semmiségnek tűntek.¹⁹

*

P. S.: A fordításról: Goldmann stílusa ún. „hivatali német”. A fordítás eszerint adja vissza a mondatok jelentését. Ha nem így tenne, indokolatlanul is szépírási szülnetne a bürokratikus hivatalok összes sajátosságát felvonultató nehézkes stílusú dokumentumokból.

JEGYZETEK

1 1936. jún. 22.: K 149 BM Res. 1936-7-8486.

1937. okt. 5.

1938. márc. 1.: K 63 Külügymin. pol. oszt. 1939-43. t. 412. cs.

2 Összesen hét levélről van szó. Ebből ötöt Goldmann írt.

3 A Zionist Organization az I. cionista kongresszuson alakult meg és a III. cionista kongresszus (1899) elfogadta az új, kibővített alapszabályt, amelyet később többször módosítottak.

A Világszervezet területi és ideológiai-politikai identifikációjú csoportok együtteséből tevődött össze. A Jewish Agency nagy teljesítménye az volt, hogy a nem cionistákat is mozgósítani tudta a nyilvánvalóan cionista érdekekért. In: *Encyclopaedia Judaica* Vol. 16. (Jerusalem Ketar Publishing House Ltd. 1971.) 1096-1101. és Vol. 10, 26-35.

4 Mandate for Palestine 4. c.: „An appropriate Jewish Agency shall be recognised as a public body for the purpose of advising and co-operating with the Administration of Palestine...”

5 A KKL 1901 decemberében, a KH 1921 márciusában alakult meg. További információk: *Encycl. Judaica* Vol. 10. 78-80 és 914-5.

6 A cionisták régi követelése volt, hogy emeljék a kitehető perselyek számát. Goldmann információi nem voltak pontosak, hiszen a BM már 1930-ban 5000 helyett 6000 perselyre adta meg az engedélyt. (122.168/1930 BM sz. r.)

7 Az ilyen és ehhez hasonló ügyletekben a Budafoki Zománccélny- és Fémárugyár Rt. és a Budapesti Zsolnay-féle Porcelán és Fayencegyár termékei vettek részt. Lásd: OL k 63 1939-43. t. 412. cs.

8 Magyarországon a gyűjtésekre általános rendeletek és speciális engedélyek vonatkoztak. Az általánosok a gyűjtések feltételeit, a speciálisok a gyűjtésre jogosultak neveit tartalmazták. A büntetéseket külön törvény szabályozta. A Pro-Palesztina Szövetség utolsó gyűjtési engedélye a 199.919/1934 BM sz. r. volt, amely az 1932-es 122.130 és az 1934-es 197.013-as BM sz. r. meghosszabbítása.

9 A nagy zsidó szociológus A. Ruppin dolgozta ki a híres „fordított gúla” modellt. (Lásd Arthur Ruppin: *Soziologie der Juden*. I-II., Berlin 1930-31.) Eszerint a zsidóság társadalmi rétegződése a diaszpórában fordítottja a normálisnak, azaz felül túlreprezentált az ún. „felsőbb rétegek”-ben, de alulreprezentált a fizikai munkát végzők körében, tehát nincs munkássága és parasztsága. A cionisták egyik célja a „normálisnak” megfelelő „zsidó társadalom” létrehozása, ahol a gúla megfordul. Az átrétegződés során a hátsárakon a középosztályi csoportokból fizikai munkás lesz, de a folyamat a maga teljességében csak Erec Jisraélben fog végbemenni.

10 A Horthy-korszakban a cionista csoportok rendőri megfigyelés alatt álltak, s némely baloldali irányzat tagjait (pl. a sómérokat) ugyanúgy kezelték, mint az illegális kommunisztákat.

11 A hátsárak közül jó néhány tényleg baloldali volt, ilyenek voltak például azok, amelyeket a budapesti rendőrség 1937 novemberének első napjaiban „kapcsolt le”. Természetesen konkrét bizonyítékokat nem találtak, de a Miklós Gyula által vezetett klál (tehát polgári-centrista) vezetésű MCSZ-t ez az ügy kínos helyzetbe hozta. Lásd: *Zsidó Szemle* 1937. (XXXII. évf. 47-48. sz.) nov. 9. és 19.

12 Nem ő volt az egyetlen. Arthur Lourie, a Jewish Agency politikai titkára és J. Brodetsky, az Agency Executívájának a titkára 1937-ben többször járt a londoni magyar követségen, és átadták memorandumukat Masirevich Szilárd nagykövetnek. (1937. márc. 17. és okt. 5.) Lásd: OL K 63 1939-43. t. 412. cs.

13 Goldmann kétszer, 1937 és 1938 februárjában tárgyalt Budapesten Apor Gáborral. 1937 októberében felajánlotta, hogy a magyar fővárosba utazik, de a Külügyminisztérium illetékesei elhárították az ajánlatot. Velics és Balla Genfben többször is találkozott Goldmann-nal, de ezek nem voltak magas szintű tárgyalások.

14 Magyarországon a háború előestéjén kb. 5000 cionista volt, ebből 1500-2000 fiatal tartozott a különféle belső mozgalmakhoz, de a fennmaradó 3000-3500 ember között is lehettek fiatalok. Mindenesetre a zsidóság egészéhez képest a cionista fiatalok száma elenyésző. Lásd: A. Cohen: *The Halutz Resistance in Hungary* (New York, Columbia Univ. Press, 1986/15.

15 Vö. *Kereskedelmünk és iparunk az 1935. évben* (Budapest, K.: a budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, 1936/41.

16 Lásd: uo. val. *Zsidó Szemle* 1935. (XXX. évf. 2. sz.) jan. 11.: a lap beszámol egy „Magyar–Palesztinai Kereskedelmi Kamara” megalakulásáról, de a konkrétumokról semmit sem tudunk meg. (5-6.) A lap október 11-i számában (39-40. sz.) interjút olvashatunk az MCSZ „Palesztina Gazdasági Bizottságá”-nak vezetőjével (a Pro-Palesztina Szövetségnek is volt „gazdasági és külkereskedelmi” szakosztálya), aki „anonim” kívánt maradni. (13.) Talán nem hat túl magabiztosnak, ha kijelentjük, hogy mind Goldmann, mind a magyar cionisták által említett gazdasági előnyök nem a realitás, hanem az ideológia részei.

17 BM V. Igazgatási rendészeti osztály vezetője.

18 Külföldről nézve a hitközségi szervezet léte rendkívül bizonytalan volt. A brit hatóságok a bevándorlási engedélyeket (certifikátokat) a Jewish Agencynek adták oda. Az ügynökség pedig a helyi cionista szövetségeknek osztotta tovább ezeket. A cionista kolonizációs alapok és a Stern-féle csoport között nem volt kapcsolat.

19 115.459/1938 BM sz. r., de 1939-től érvényes.

NAHUM GOLDMANN:

1895-ben született Vesznevóban (Litvánia). Kétéves korában Németországba költöznek (Königsberg, majd Frankfurt). Már ifjúkorától kezdve részt vesz a cionista mozgalomban. 1913-ban néhány hónapot Palesztinában tölt, melyről útijegyzetet is ír. Az I. világháború alatt a német külügyminisztérium zsidó szekciójának a vezetője. A húszas évek elejétől a német nyelvű *Héber Enciklopédia* szerkesztője és kiadója (Hitler hatalomra jutásáig 10 kötet németül és 2 kötet héberül megjelenik). 1926-ban beválasztják a Cionista Akcióbizottság képviselői közé. Több cionista kongresszuson is vezető szerepet vállal. 1935-ben megfosztják német állampolgárságától, s hondurasi állampolgár lesz. Ugyanettől az évtől a Jewish Agency for Palestine Népszövetség melletti delegátusa Genfben. Stephen Wise-zal együtt a Zsidó Világkongresszus szellemi és tényleges atyja. 1940-től 1946-ig az Egyesült Államokban szintén a Jewish Agency-nél dolgozik. 1951-től 1977-ig a Zsidó Világkongresszus, 1956-tól 1968-ig a Cionista Világkongresszus elnöke. 1962 és 1968 között izraeli állampolgár, de személyes és politikai okokból Svájcba költözik. 1982-ben halt meg.

In: *Encyclopaedia Judaica* (Jerusalem, Ketar Publ. House Ltd., 1971/Vol. 7. 723-5.

AZ AGENCE JUIVE POUR LA PALESTINE NÉPSZÖVETSÉG MELLETTI ÁLLANDÓ HIVATALA

RÉF. FS-C539-G/F

TÁVIRATOK:

ZIONIBURO-GENÈVE

Genève, 1938. márc. 1.

TELEFON: 27.185

5, Rue de Lausanne

Excellenciás Uram,

kérem bocsásson meg azért, hogy a Zsidó Nemzeti Alap gyűjtése és a magyarországi cionista munka ügyében újból írásos úton fordulok Önhöz. Mind ez ideig a Belügyminisztérium az ügyet nem intézte el. Ma alkalmam volt beszélni a Genfben tartózkodó Kádár osztályfőnök Úrral. Elmondta nekem, hogy a Belügyminisztériumnak semmi kifogása sincs a cionista gyűjtések és a zavartalan cionista munka engedélyezése ellen. Az egész probléma abban áll, hogy a Kultuszminisztérium, akikhez a Belügyminisztérium fordult, az országos neológ vezető beleegyezése nélkül semmiféle zsidó vagy cionista gyűjtést nem engedélyez. Abban a pillanatban, amint a Kultuszminisztérium erről az állásponttól lemond, a Belügyminisztérium semmiféle akadályt nem fog gördíteni az ellen, hogy az ügyet pozitívan bírálja el.

Ezért engedje meg nekem Excellenciás Uram, hogy azzal a tiszteletteljes kéréssel forduljak Önhöz, hogy – amennyiben lehetséges – ebben az ügyben járjon közbe a Kultuszminisztériumnál. Az Ön belügyminisztériumi közbenjárása – amennyire ez a Minisztérium tevékenységéből megállapítható –, teljesen elérte a kívánt sikert, és immár azért dolgozik [ti. a BM – N. A.], hogy a Kultuszminisztérium kételyeit eloszlassa. Hadd engedjem meg magamnak azt a megjegyzést, hogy a Kultuszminisztérium álláspontja minden alapot nélkülöz. A neológia országos vezetője az izraelita kultuszügyekkel foglalkozik, és képtelenség az, hogy a zsidók zsidó ügyek iránti érzületéről diktatórikus módon rendelkez-

zen. A neológia országos vezetője mindig a cionisták ellen foglalt állást. Mindazonáltal Magyarországon a Cionista Szervezet negyven éven keresztül szabadon tevékenykedhetett, és nem hiszem azt, hogy a hatóságoknak a legcsekélyebb okuk is lehetne az elégedetlenségre vagy bármiképpen is megterhelték volna őket. Annak az álláspontnak a fenntartása, hogy a neológ országos vezető beleegyezése nélkül semmiféle gyűjtés vagy tevékenység nem engedélyezhető, ténylegesen azt jelenti, hogy Stern udvari tanácsos Urat a Belügyminisztérium vagy a Kultuszminisztérium hatalmának segítségével a magyar zsidók diktátorává nevezik ki. Ez biztosan nem áll a magyar vezetés érdekében. Meg vagyok győződve arról, hogy ha az igen tisztelt Excellenciás Úr közbenjárna, biztosan készek lennének álláspontjuk felülvizsgálatára. Ezzel az utolsó akadály is elhárulna a már évek óta húzódozó ügy kívánt rendezése elől.

Ad: 2275/pol

936

M. KIR. KÉPVISELET A NEMZETEK SZÖVETSÉGE MELLETT

..... SZ. MELL.

A. 617/1936 SZ.

1936. jún. 22.

A magyarországi cionista munka a hatóságok miatt évek óta nehézségekkel küzd. Évekkel ezelőtt a kormány jóváhagyott egy, a magyar zsidók által alapított Pro-Palesztina Szövetséget, s megadta a jogot arra, hogy tagjai között pénzt gyűjtsön a palesztinai földvásárlásra és letelepítésre. Ám minden gyűjtéshez különleges engedélyre volt szükség. Ilyen típusú engedélyt – mind a mai napig – csak a Zsidó Nemzeti Alap (Keren Kájemet Lejiszráél) – amely a zsidó letelepítést szolgáló palesztinai föld megvételével foglalkozik – perselyezései kapták meg, bár csak korlátozott mennyiséget, mintegy

4–5000-t. Az engedély mindössze egy évig érvényes, s minden egyes alkalommal meg kell újítani. Az utolsó 1935 novemberéig volt érvényben, s azóta újat nem adtak ki. Egyes városokban a rendőri szervek a perselyeket bevonták és zár alá helyezték. A Belügyminisztérium a perselyezés újraengedélyeztetését hosszas tárgyalás után ez év júniusában elutasította, ezért a Zsidó Nemzeti Alap magyarországi munkája teljesen megbénult. Mivel a hatóságok az ország egész területén hátráltatják a sékelek (tagdíj, a Cionista Szervezethez való tartozást jelzik) árusítását, lassan ez is tiltott tevékenységnek tűnik. A legtöbb helyen elkobozzák a sékeleket és a gyűjtőt bebörtönzik. Még az előadások megtartása is – különösen, amelyeket külföldi cionista szónokok tartanak – jelentős nehézségekbe ütközik. Valódi cionista munka így alig végezhető.

A nehézségek okai számunkra ismeretlenek. Rá kell mutatnunk arra, hogy a Cionista Szervezetet – mint Jewish Agency for Palestine-t – a Mandátum 4. cikkelyében a Népszövetség is elismeri, és hogy a cionizmus célja, vagyis a palesztinai zsidó nemzeti otthonnak a mandátumon keresztül való megteremtése a Népszövetség védelme alatt áll, és nemcsak a Népszövetség tagjai, hanem az Egyesült Államok és a nemzetközi jog is elismeri. Nincs a világnak egyetlen olyan országa – Szovjet-Oroszország és Törökország kivételével –, ahol a cionista munkát bárhogy is akadályoznák, és a cionista szervezeteket és intézményeket elismerik. Még Németországban sem kell szembeszállni semmilyen akadállyal.

A Cionista Szervezet különböző országos szervezetekből épül fel, amelynek tagjai sékelt fizetnek. Az országos cionista szervezetek az adott ország zsidó lakosai között propagandát fejtenek ki, s a palesztinai építőmunka számára pénzgyűjtéseket szerveznek. Ezek a gyűjtések az önkéntes tagdíjakon alapulnak. Két pénzügyi intézmény vezeti a munkát: a Keren Kájemet Lejiszráél – amely, mint korábban említettük, a telepítés számára földeket vásárol – és a Keren Hájeszod, amely a letelepítést finanszírozza. Emellett minden országban vannak ún. Palesztina Hivatalok, amelyek az illető országból Palesztina felé való zsidó kivándorlás technikai és intézményes részét bonyolítják.

A Cionista Szervezet, amely a legerősebb zsidó világszervezet, kétévenként kongresszust tart. A legutolsó az előző év augusztusában, Luzernben volt. A kongresszus választja meg az Executívát, amely a szervezetet irányítja, és amelynek tagjai nagyjából Jeruzsálemben, esetenként Londonban üléseznek. Az országos cionista szövetségek alapvetően nem foglalkoznak az illető ország belpolitikai kérdéseivel. Egyetlen céljuk a cionista eszme propagálása és a zsidóknak a palesztinai építőmunka felé való mozgósítása.

Az a gazdasági tevékenység, melyet a bevándorló zsidók és a Cionista Szervezet folytatnak, lehetővé tette azt, hogy a világ számos országának termékei számára Palesztina az egyik legjelentősebb piaccá vált.

Még a magyar export is részesedett ebből. 1933-ban Magyarország 54 394 font értékben exportált Palesztinába, 1934-ben 115 410 volt az export, s 1935-ben 202 325 font. Ezzel szemben Magyarország Palesztinából csupán 1935-ben 2107 font értékben importált, így

Magyarország csaknem 200 000 font devizát nyert a palesztinai exportból. Így a magyar kereskedelmi mérleg 6%-os aktívumot tudott felmutatni. Ez – figyelembe véve a Magyarország és Palesztina között már fennálló kereskedelmi kapcsolatokat – még nagyobb lehet, ha a rendszeres cionista munkán keresztül a magyarországi zsidóság és Palesztina közötti kapcsolat megerősödne.

A vagyontalan zsidó ifjúság Palesztinába való kivándorlása enyhítené a magyarországi zsidóságon belüli szociális nyomást, ezért az illetékes hatóságoknak elő kellene ezt mozdítani. A főleg a fiatal korosztályból álló kivándorló réteg felkészítése vidéki és városi kiképzőhelyeken (hahsárák) folyik, hiszen Palesztina csak olyan bevándorlókat tud fogadni, akik fontos, elősorban mezőgazdasági munkát végeznek. Sajnálattal kell azonban megállapítanunk, hogy a magyarországi felkészítőközpontokat – amelyek a Palesztina Hivatal ellenőrzése alatt állnak – valószínűleg téves információk következtében a helyi hatóságok bizalmatlanul kezelik, és különféle okoknál fogva a nyilvánosságban teljesen téves kép alakult ki róluk. A Magyarországról Palesztinába vándorló fiatalok – amely máris félig-meddig konzolidált társadalmi pozícióba jutott – többségében anyagilag is támogatja a Magyarországon maradt családját. A Palesztinából érkező anyagi támogatások feleslegessé teszik a szülők részéről megnyilvánuló magán- és nyilvános jótékonykodást. A nyugodt fejlődés, a felkészítőmunka lehetővé tétele, valamint a bevándorlók növekvő száma határozottan fokozza majd ezt a fajta anyagi segítségnyújtást.

A hatóságok okozta problémák és a magyarországi cionista munka helyenkénti megakadályozása már régóta növelte az elégedetlenséget a Cionista Világszervezetben és a tágabbi zsidó körön belül is. Semmilyen nézőpontból fel nem fogható – hacsak nem a cionista mozgalom és a magyar érdekek közti legcsekélyebb ellentétből –, hogy a cionizmus magyarországi zsidóságon belüli munkájában miért keletkeznek ilyen problémák. A cionizmus számára a magyarországi zsidóság – mind számarányát, mind erkölcsi és politikai jelentőségét tekintve – nagyon fontos tényező. Csak utalnunk kell arra, hogy a modern cionizmus megalapítója, Theodor Herzl Budapestről származik. A magyar zsidóság nagy része mély rokonszenvet tanúsít a cionizmus iránt, és a háború előtti években – amikor a munkát nem akadályozták – a magyar szervezet jelentékeny szerepet játszott a Világszervezeten belül.

Természetesen a magyar zsidóságon belül is van ellenfele a cionizmusnak. De ez az ellentét belső, zsidó nézeteltérések miatt alakult ki, amelyeknek nincs közük sem a magyar érdekekhez, sem a magyar bel- és külpolitika alapelveihez. Ezek a belső, zsidó nézeteltérések minden országban léteznek, és a zsidó vallásról, ill. a zsidókérdés megoldásáról kialakult különböző nézeteiken alapulnak. Nincs a világnak egyetlen olyan országa, ahol a kormány állást foglalt volna olyan belső zsidó vitákban, amelyek a zsidók hazafias magatartását és magától értetődő kötelességeinek elismerését – mint államuk lojális állampolgáráét – egyáltalán nem érintik. Csupán a szovjet-oroszországi kormány – mely alapvetően a kommunista ideológiát vallja magáénak, és a legélesebben ellenzi a cionizmust – helyezkedett szem-

be a cionizmussal, és ítélte el mint ellenforradalmi irányzatot.

Mindezen előadott okok alapján a Jewish Agency for Palestine Executívája és a Cionista Szervezet bátorodik a tisztelt magyar kormánytól azt kérni, hogy a magyarországi cionista munkát jóindulatúan kezelje, és a Magyar Cionista Szövetség tevékenységét könnyítse meg azzal, hogy a szóban forgó szövetség és területi csoportjai számára a szabad gyűjtést, illetve előadások tartását – kül- és belföldi zsidó előadókkal – engedélyezze. Ebből a szempontból mindenképpen üdvözlendő lenne, ha az illető főhatóság felvilágosítaná a közigazgatási és rendőri hatóságokat, ugyanis többhelyütt a helyi szervek a cionista mozgalom feladatairól és céljairól tévesen vannak informálva, így az erre vonatkozó központi irányelvek birtokában a hatóságok rendelkezései jóindulatúbbak lennének, mint annak előtte. A cionista szervezet és propaganda anyagi és nem anyagi eszközei (pl. a helyi csoportokból való építkezés, a hahsárak stb.) is sikeresebbek lennének, mint korábban. Bátorodunk azt kérni, hogy adják meg az országos cionista szövetségnek azt a lehetőséget, hogy a fent említett sékelek (a Cionista Világszervezet tagdíja) árusítását – az országos szervezet tagságának teljesítményével összefüggés-

ben – megszervezhesse, és a már 1927-ben legalizált alapszabályait erre vonatkozóan kiterjeszthesse.

A magyarországi zsidóság körében végzett intenzívebb Palesztina-munka támogatásának érdekében mind a két gyűjtési alap (KKL és KH) számára a gyűjtési engedélyt korlátlan ideig erősítsék meg, és mindelelőtt a Zsidó Nemzeti Alap számára persely kihelezését és kiürítését anyagi és időbeli korlátozás nélkül tegyék lehetővé. Az összegyűjtött pénz átszállítása – mint ahogyan korábban is történt – az illető hatóság engedélyével és alkalmanként különféle kikötésével történjen.

Hadd utaljunk arra, hogy a transzfer kérdése több ország számára fennáll, és az illető szervekkel való különböző megállapodásokkal csaknem mindenütt megtaláltuk ezeknek a problémáknak a megoldását. Reméljük, hogy az illető szervek figyelembe veszik, hogy Magyarország mint a Népszövetség tagja morális és jogi felelősséggel tartozik a palesztinai zsidó nemzeti otthon felépítéséért, és kész arra, hogy eleget tegyen kérésünknek. Így a magyarországi cionista munka megkönnyítésével a már most is erős kapcsolatok Magyarország, a világ zsidósága és mindelelőtt a zsidó Palesztina között még inkább ki fog épülni és el fog mélyülni.

AZ AGENCE JUIVE POUR LA PALESTINE NÉPSZÖVETSÉG MELLETTI ÁLLANDÓ HIVATALA

RÉF. OF-C184-G/F

TÁVIRATOK:

ZIONIBURO-GENÉVE

TELEFON: 27.185

Genéve, 1937. okt. 5.

95, Rue de Lausanne

BALLA PÁL ÚR RÉSZÉRE
KÜLÜGYMINISZTERIUM
BUDAPEST

Igen tisztelt Balla Úr!

Hivatkozással genfi tárgyalásunkra, mellékelten megküldön Önnek annak a memorandumnak a két másolatát, amelyet múlt év júniusában Velics László úrnak átadtam. Ebben a cionista alapok legalizálásának és a magyarországi cionista munkának a problémái részletesen és minden szempontból feltárulnak. Nem tudom, hogy milyen új szempontokkal lehetne egy új memorandumot kiegészíteni.

Még egyszer rá kell mutatnom arra, hogy Magyarországnak is az az érdeke, hogy a magyar cionistáknak, illetve a magyar zsidóságnak a palesztinai munkában érdekelt részének a Cionista Szervezeten és a Jewish Agency for Palestine-on belüli tevékenykedés lehetőségét megadja. Így ezekben a zsidó közvéleményt döntően befolyásoló szervezetekben a magyar zsidóság is szóhoz juthat. A zsidó nyilvánosság – érthető okokból – a magyar politika különböző törekvései iránt – főleg a kisebbségek kérdésében – messzemenő szimpátiát és megértést tanúsít. Természetesen az, hogy a hatóságok akadályozzák a magyarországi cionista munkát, ennek a kézenfekvő érzésnek árt. A magyar politika számára

a zsidó közvélemény hozzáállása biztosan fontosabb, mint a magyar zsidóság bizonyos köreinek az állásfoglalása. Ezek belső, ideológiai megfontolásokból a világ zsidóságának elsöprő többségével ugyanúgy szembenállnak, mint ahogy ellenfelei a zsidó Palesztina-munkának és a Jewish Agencynek is. Érthető, hogy miután a magyarországi cionista munkát oly hosszú idő óta ilyen nehézségek akadályozzák, mély békétlenség és kedvetlenség jelent meg a zsidó nyilvánosság Magyarországon kívüli széles köreiben, az illetékes helyeken. Mind a mai napig – tekintettel az Ön, a nehézségeket megszüntetni akaró fáradozásaira – meg tudtam akadályozni, hogy ez a békétlenség valahogyan nyilvánosan is kifejeződhessen. Ám egy gyors rendezés ebből a szempontból is kívánatos lenne.

Meg vagyok győződve arról, hogy a Külügyminisztérium energikus közbenjárására ... ezeket a nehézségeket sikerülne félrerakni, és kifejezetten hálás lennék Önnek, ha közvetítői tevékenységét felújítaná. Ez azért is fontos lenne, mert a Horthyné által vezetett gyűjtés következtében a tél második felében más gyűjtési akciót nem engedélyeznek, így munkánk számára csupán a tél első fele áll rendelkezésre. Ha a cionista alapok és mindelelőtt a zsidó Nemzeti Alap gyűjtőtevékenységének a legalizálása nem következik be, akkor ez a tél a munkánk szempontjából elveszett. Ahogy már mondtam Önnek, természetesen kész vagyok arra – ha Ön, igen tisztelt Balla úr, hasznosnak tartaná, hogy magam beszéljek a Belügyminisztérium illetékeseivel –, hogy október 14-én vagy 15-én Budapestre menjek. Megköszönöm Önnek, ha akár közvetlenül, akár dr. Buk úron keresztül, közölné velem a véleményét.

Abban a reményben, hogy Ön az összes szükséges lépést megteszi azért, hogy a legalizálás problémája végleg megoldódjon, még egyszer köszönetet mondok Önnek a fáradozásaiért, illetve azért a megértésért, amit a kérdés iránt tanúsított. Várva az Ön baráti értesítését maradok

őszinte nagyrabecsüléssel készséges híve
(DR. N. GOLDMANN)
A Jewish Agency for Palestine
népszövetségi delegátusa

ŐEXCELLENCIÁJA
BÁRÓ APOR GÁBOR ÚR RÉSZÉRE
MEGHATALMAZOTT MINISZTER
KÜLÜGYMINISZTERIUM
BUDAPEST

Rendkívüli módon sajnálom, hogy ismét ezzel a problémával kell zaklatnom az Excellenciás Urat, de meg-

állapíthattam, hogy mind a két megbeszélés során milyen szimpátiát és megértést tanúsított erőfeszítéseink iránt. Engedje meg tehát, hogy ezzel a kérdéssel forduljak Önhöz, azért, hogy a már most is az utolsó stádiumban levő ügy megnyugtató rendezése elől a még fennálló akadályok elháruljanak.

Konkréten arról van szó, hogy a Kultuszminisztérium ösztönözze, a Belügyminisztérium pedig nyilvánítsa ki azt, hogy a maga részéről semmi akadálya nincs a Zsidó Nemzeti Alap gyűjtésének engedélyezése és a csak tisztán cionista ügyekre korlátozódó akadálytalan cionista szervezeti munka ellen.

Előre is köszönöm Excellenciás Uram érdeklődését és fáradozását, őszinte tisztelettel híve

DR. N. GOLDMANN
A Jewish Agency for Palestine Népszövetség
melletti delegátusa

TESTVÉRHARC

A revizionista-cionisták és a Magyar Cionista Szövetség viszonya a harmincas évek második felében

Magyar Cionista Szövetség – amellyel de facto azonos a Pro-Palesztina Szövetség – függelmi viszonyban lévő tagcsoportja a vörös többségű régi Cionista Világszervezetnek.¹ Ez az első ránézésre meghökkentő mondat 1937 szeptemberében keletkezett, és egy hosszabb levél része. A levél azonban nem a Nemzet Akaratának Pártja vagy valamilyen ehhez hasonló csoportosulás, hanem a magyarországi jobboldali cionisták, vagy ahogy magukat nevezték: revizionisták műve. Keletkezésének körülményei sem mindennapiak, hiszen a Külügyminisztériumnak íródott, és a cionista csoportok közötti küzdelem egyik fontos, majd hogynem döntő állomása. De hogyan és milyen körülmények között történhetett meg az, hogy a cionisták belső konfliktusa annyira eldurvult, hogy vitáikat nemcsak a szélesebb nyilvánosság, hanem a minisztériumok és államhatalmi szervek elé vitték, és hogy az egyik cionista frakció azért, hogy pozícióját megerősítse, feljelentette a másikat? Milyen lépések előzték meg és követték e szokatlan hangvételű írást? Milyen történelmi aurában zajlottak az események?

A Cionista Világszervezet a harmincas évek közepén súlyos válságot élt át. A válság a cionizmuson belüli ellentétes meggyőződésű politikai-ideológiai csoportok konfliktusának volt a következménye. Nem annyira a célok, hanem az ehhez vezető utak differenciálódása különböztette meg ezeket a frakciókat. Minden cionista csoport valamilyen zsidó államalakulatot akart látni Palesztinában, de arról már komoly vita folyt, hogy ezt milyen eszközökkel ériék el (tömeges bevándorlás, versus, a telepítés intenzitása). Mindenki igénybe vett diplomáciai eszközöket és tárgyalt, de a britekkel, a mandatárius hatalommal szemben felerősödtek a kételyek. Az arab zavargások, a területi felosztási tervek reflexiószerűen különféle cionista magatartásmintákat alakítottak ki. Ilyen körülmények között marginalizálódott, majd vált ki Jabotinsky és a nevével fémjelzett jobboldali-revizionista csoport a Cionista Világszervezetből.

A konfliktus nem volt újkeletű, de Jabotinsky és csapata kezdetben még megfért a World Zionist Organization keretein belül. Az 1923-ban alapított revizionista szervezet, a Betár (Brit Trumpeldor) és az 1925-ben létrehozott szövetség, a Zojar (Zionism-Revizionism) még nem feszítette szét a WZO